

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Fondos_archivo.jpg

Guido van 't Haar

Hoog van de Toren

Historici, kent uw archief!

'His Creed, the Sanctity of Evidence; his Task, the Conservation of every scrap of Evidence attaching to the Documents committed to his charge; his aim to provide, without prejudice or afterthought, for all who wish to know the Means of Knowledge... The good Archivist is perhaps the most selfless devotee of Truth the modern world produces.'

- Hilary Jenkinson, een Brits archivaris over de archivaris en het archief.¹

In *Processing the Past. Contesting Authority in History and the Archives* stellen Francis Blouin en William Rosenberg dat er een grote kloof bestaat tussen historici en archivariissen/archieftheoretici en dat beide groepen deze kloof niet zien.² Deze kloof is te herleiden tot het verdwijnen van het archief als autoriteit in de geschiedschrijving, en tegelijkertijd het verdwijnen van de geschiedenis als autoriteit in het archiefwezen.

Deze Hoog van de Toren handelt over de noodzaak voor de geschiedschrijving en het archiefwezen om weer dichter tot elkaar te komen. Archieftheoretici zijn druk bezig een nieuwe invulling van het archief te formuleren, maar negeren daarbij grotendeels de historici die de archieven gebruiken. Tegelijkertijd zijn historici volslagen blind voor wat archiefwetenschappers doen. Dit kan gevaarlijke gevolgen hebben voor de toekomst van de geschiedschrijving.

Historici, kent uw archief; want uw archief kent u niet

De geschiedenis van de moderne, wetenschappelijke geschiedschrijving en die van het moderne archiefwezen gaan hand in hand. Het verhaal

1 Geciteerd in Terry Cook, 'What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift' in *Archivaria* 43 (1997) 17-63, 23.

2 Francis X. Blouin JR. en William G. Rosenberg, *Processing the Past: Contesting Authority in History and the Archives* (New York 2011).

van hoe de Rankeaanse historisten door middel van noeste en straffe historische bronkritiek tot historische waarheid wilden, is bekend. Dat deze onderneming, vaak met een nationalistische inslag, resulteerde in de stichting van grote nationale archieven als 'geheugen van de natie' ook. Zowel Rankeaanse geschiedschrijving als ook het concept van de historische archieven als 'geheugen' berusten op de aanname dat documenten uit het verleden (de zogenaamde 'primaire bronnen') – mits authentiek – de historische waarheid bevatten. Dit is natuurlijk pertinent niet het geval.³

Dit besef heeft de geschiedschrijving geen windeieren gelegd. Historici zijn dan wel niet zoals Indiana Jones, proactief op zoek naar een (mystieke) waarheid in en van het verleden, maar sinds Collingwood aspireren zij in ieder geval Sherlock Holmes te zijn.⁴ Historici vinden telkens nieuwe manieren om het verleden te bestuderen en te beschrijven, resulterend in een dynamische (maar niet noodzakelijkerwijs 'sexy') discipline.

Voor het archiefwezen (of scherper geformuleerd: de archieftheorie) is de conceptuele dood van de autoriteit van de historische bron problematischer. De lofzang van Jenkinson betreffende de archivaris klinkt nogal schel nu noties van 'without prejudice and afterthought' en 'Truth' onjuist blijken te zijn. Als het archief geen bewaarplaats van waarheid is, wat is het dan wel?

In de vakliteratuur van het archiefwezen is de afgelopen tien jaar veel aandacht geweest voor een postmoderne conceptualisering van archief en archivaris. Vooral het blad *Archival Science* heeft sinds haar oprichting veel pagina's besteed aan postmoderne exploraties van het archief. Waaraan moet men dan denken? In 2002 publiceerde het blad twee themanummers rond het thema 'archives, records and power.' Het inleidende artikel werd verzorgd door Joan Schwartz en Terry Cook, twee prominente archiefwetenschappers, en kan als een program voor een 'postmodern paradigma' binnen de archieftheorie worden gezien.⁵

Schwartz en Cook zien het archief in de eerste plaats als een plaats van 'macht'. De inhoud van het archief is bepalend voor de (toekomstige) ontwikkeling van (nationale) identiteit, het sociale geheugen en de

3 Authentieke bronnen/sporen/"evidence" kunnen natuurlijk wel verwijzen naar (min of meer) "ware" historische gebeurtenissen, maar de standplaatsgebondenheid van de auteur maakt de beschrijving ervan nimmer een waarheid.

4 R.G. Collingwood, *The Idea of History* (Londen 1966) 249-282.

5 Joan Schwartz en Terry Cook, 'Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory' in *Archival Science* 2 (2002) 1-19.

geschiedschrijving.⁶ In de tweede plaats is het archief ‘koloniaal’: een instrument dat in principe uitsluitend wordt gebruikt om macht te legitimeren, bepaalde sociale groepen te bevoordelen en alle overige groepen te onderdrukken.⁷

De auteurs gaan hier voorbij aan het feit dat een archief geen latente ‘macht’ bezit. De documenten in het archief onderdrukken geen sociale groepen en legitimeren op zichzelf geen machtsrelaties. Als het archief een zekere macht bevat, dan moet deze worden geoperationaliseerd door een externe actor. In andere woorden: macht – in de breedste zin van het begrip – wordt in een archief gevonden of aan het archief opgelegd, maar op zichzelf is een archief niet meer dan een verzameling documenten.

Echter, door het archief te conceptualiseren als een plaats van politieke macht geven Schwartz en Cook het archiefwezen een nieuwe taak met een – in mijn ogen – potentieel zeer gevaarlijke onderliggende logica. Als kolonialisme moreel verwerpelijk is (wat volgens de auteurs het geval is), en archieven in principe kolonialistisch zijn; dan is het de morele plicht van de archivaris om dit te corrigeren.

“Power over the documentary record, and by extension over the collective memory of marginalized members of society - whether women, non-whites, gays and lesbians, children, the under-classes, prisoners, and the non-literate - and indeed over their representation and integration into the metanarratives of history, resides in the decisions that archivists and manuscript curators make [...] Yet, at all times, archivists must exercise their power to consider historical relevance and a multiplicity of voices without fashionably chasing after the latest priorities on researcher agendas”⁸

6 Schwartz en Cook, ‘Archives, Records and Power’, 1, 13-14.

7 Ibidem, 15. Schwartz en Cook gebruiken overigens niet de term “koloniaal”. Jeanette Bastian, die de ideeën van Schwartz en Cook verder uitwerkt, doet dit wel. Zie: ‘Reading Colonial Records Through an Archival Lens. The Provenance of Place, Space and Creation’ in *Archival Science* 6 (2006) 267-284; en: ‘Play Mas’. Carnival in the Archives and the Archives in Carnival: Records and Community Identity in the US Virgin Islands’ in *Archival Science* 9 (2009) 113-125.

8 Ibidem, 17.

Criteria betreffende historische relevantie geven Schwartz en Cook overigens niet. Zorgelijker is het idee dat het archief plaats zou moeten bieden aan de gemarginaliseerden van de geschiedenis om een zo volledig mogelijk verhaal van de geschiedenis te vertellen.⁹

In een postmodern jasje schuilt hier het Rankeaanse idee van 'werkelijke geschiedenis'. Archieftheoretici zoals Schwartz en Cook laten de positivistische visie van het archief en de archivaris van Jenkinson los, maar vergeten daarbij ook het impliciet Rankeaanse geschiedbeeld naar de prullenbak te verwijzen. Voor postmoderne archieftheoretici zoals Schwartz en Cook bestaat er zoiets als de geschiedenis, en deze is uitsluitend gebaseerd op de autoriteit van de bronnen zelf. Anders gesteld, onze kennis van het verleden kan niet of nauwelijks verder reiken dan het contemporaine beeld weergegeven in de bronnen zelf. Het centrale probleem is dat archieven machtsinstrumenten zijn, en daardoor nooit een werkelijke, of zo werkelijk mogelijke weergave van het verleden kunnen zijn. Het positivistische archief creëert en legitimeert een geschiedenis van elites, daarentegen kan een postmodern/postkoloniaal archief, met aandacht voor iedereen, een werkelijke (of in ieder geval een zo werkelijk mogelijke) weergave van het verleden opleveren.

Wat staat hier nu op het spel? Waarom zouden historici zich moeten interesseren voor dergelijke conceptuele discussies in een 'hulpdiscipline' zoals het archiefwezen? Voor postmoderne archieftheoretici zijn (traditionele) archieven veelal onrechtvaardig. Het zijn plaatsen opgesteld door de winnaars van de geschiedenis en plaatsen van onderdrukking. Zolang deze kolonialistische archieven voortbestaan in het heden, bestaat dit onrecht voort. Een onrecht dat gecorrigeerd zou moeten worden.¹⁰

Een dergelijke gedachtegang legitimeert het ingrijpen van de archivaris in het archief. Hoe dit tot uiting komt valt weliswaar niet eenduidig te voorspellen. Het gevaar schuilt echter in de normatieve categorieën van eerlijkheid en historische relevantie die de postmoderne archieftheoretici op de voorgrond stellen. Wie is de archivaris om te bepalen wie of wat een *voice* is of heeft? Wie is de archivaris om te beoordelen of een archief wel een eerlijke weergave van het verleden is? Kan het verleden überhaupt eerlijk zijn? Zijn de archieven van het Ministerie van Koloniën een middel

9 Ibidem, 18.

10 Jeanette Bastian, 'Reading Colonial Records', 267-268, 269.

van onderdrukking, of een uitdrukking van een negentiende-eeuwse Nederlandse ervaring in het toenmalige Indonesië? Het antwoord op deze vraag is afhankelijk van de vraag die de historicus stelt, maar voor denkers zoals Schwartz, Cook en anderen is dit archief uitsluitend het eerste.

Dergelijke ideeën over de rol en functie van het archief beïnvloeden de aanschaf, selectie en beschrijving van archiefcollecties, archiefcollecties die de historicus nodig heeft. Het is om deze reden dat historici, als gebruikers van archieven en denkers over het verleden, zich moeten mengen in debatten over de (veranderende) rol van archieven. Als het archief niet langer slechts een opslagplaats voor historische documentatie is, wat is zij dan wel?